

ЗАТВОРНИЧЕСКО ПРАВО

Последни новини и информация за нашите другари в затвора

В ТОВА ИЗДАНИЕ

Държавен хаос! Мъчение в Затвора Плевен!
СТР 1

Наказателна политика на Република България
СТР 3

Замяна на доживотен затвор с лишаване от
свобода СТР 10

Действието на чл. 38, ал. 3 от НК СТР 11

Производство по чл. 449 от НПК СТР 13

Доказателства за добро поведение на осъдения
и положителни тенденции към поправяне
СТР 14

Прикачени: Цитираните закони от издание 11

Държавен хаос! Мъчение в Затвора Плевен!

Погледът на Българското затворническо сдружение е насочен към Плевенския затвор. До БЗСР достигна ужасяваща информация от затвора в Плевен: изглежда, че там се извършват ежедневни и систематични издевателства над затворници. Престъпления, извършвани не само от надзорния състав, но и от медицинския персонал, който ги е прикривал.

Разполагаме с подробни сведения за часовете, местонахожденията и имената на жертвите и престъпниците. Най-често срещаното място за изтезания, разбира се, е там, където няма камери – в две килии, намиращи се до стаята на дежурния.

Такава беше ситуацията и в Софийския затвор, преди Комитетът за предотвратяване на изтезанията да докладва, че за да се предотврати извършването на престъпления от служителите на затвора, е необходимо да се поставят камери в подобни помещения, използвани за изтезания на хора.

Един такъв скандален случай в затвора София бе, когато през 2013 г. камери заснеха двама лишени от свобода да бъдат въвеждани в килия, последвани от много надзиратели, след което затворниците са заснети да бъдат изнасяни. Нито един надзирател не беше наказан за тези изтезания. Дежурният бе уволнен впоследствие. Сега същите престъпления биват извършвани от служителите в Плевенския затвор, като затворниците са измъчвани почти ежедневно.

При един от случаите в затвора Плевен, затворник е бил бит от надзиратели на 19 октомври 2021 г. на работното му място около 10:30 сутринта. Впоследствие, той е отишъл при дежурния, за да се оплаче, но дежурният вместо да регистрира престъплението, извършено от неговите подчинени, е дал устна заповед да изтезават затворника и така около 12:00 часа на обяд той е бил бит в опит да го накарат да си мълчи.

На 20 октомври 2021 г. той е отишъл, за да получи медицинско свидетелство и да документира нараняванията си съгласно закона чл. 119е ППЗИНЗС, но отговорните за това лица не са го направили. Те също така са отказали да впишат нараняванията в "Регистъра за травматични увреждания", в който следва да се документират наранените затворници, които са били престъпно малтретирани и/или изтезавани от персонала. Регистърът за травматични увреждания беше въведен в законодателството след тежка критика от Европейския комитет за превенция на изтезания (КПИ), обективизирана в приемането на „Публично изявление относно България“ – официалният инструмент на КПИ за осъждане на систематичните провали за спиране на изтезанията в местата за лишаване от свобода.

Въпреки че престъпленията, извършени от служителите на затвора, надзорния състав и медицинския персонал, са сред най-тежките проблеми в затвора Плевен, към момента беше осветен и факта, че затворниците имат вода в килиите си само от 20:00 до 22:00 часа, което

означава, че не могат да пускат вода в тоалетните си, да пият вода или да си мият ръцете.

Българското затворническо сдружение призовава Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и Омбудсман на Република България незабавно да обърнат внимание на нарушенията на тези най-основни човешки права в затвора Плевен и призовава Министерството на правосъдието незабавно да инсталира камери в килиите, използвани за изтезания, и да гарантира, че затворниците ще да бъдат водени в стаята на дежурния, само ако там има работещи камери.

Призоваваме КПИ и Омбудсмана да проучи защо затворниците нямат достъп до душ всеки ден и призоваваме Министерството на правосъдието незабавно да гарантира, че затворниците ще получат достъп до течаща вода в килиите си, както е според минималните законови изисквания на чл. 20, ал. 2 ППЗИНЗС: "На лишените от свобода се осигурява постоянен достъп до санитарен възел и течаща вода. В заведенията от закрит тип и арестите в затворите ползването на санитарен възел и течаща вода се осъществява в спалните помещения".

Призоваваме КПИ да проучи защо работещите затворници в затвора Плевен не разполагат с време за разходка на открито, както изискват основните права и практики в затворите, включително според българския ЗИНЗС. Призоваваме Министерството на правосъдието незабавно да предприеме действия, за да гарантира, че работниците в затвора Плевен имат достъп до законоустановения им престой на открито, съгласно чл. 86, ал. 1 ЗИНЗС: „Лишените от свобода имат право на: престой на открито не по-малко от един час на ден.“

Наказателна политика на Република България

Наказателната политика на държавата представлява система от основни положения и мерки за предотвратяването, разследването, разкриването и наказването на престъпни деяния. В тази връзка следва да се подчертае, че наказателната политика не се изчерпва с основни идеи относно съдържанието на наказателното законодателство – материално, процесуално и свързано с изпълнение на наказанията. В сърцевината си, тя би следвало да обхваща не само такива очертаващи реакции на държавата в случай на извършени престъпления, но наред с това и с още по-голямо внимание да акцентира върху възможностите за ограничаване на причините и условията, способстващи извършването на престъпления.

Ефективната наказателна политика изключва възможността наказателните закони да се ползват като инструмент за управление на обществени кризи и намалява риска от нарушаване на равновесието на властите в държавата.

Наказателната политика не се ограничава единствено до създаването на систематизирана структура за наказване на деяния с висока обществена опасност. С оглед на нейната демократична легитимност, тя отразява обществената култура, доколкото в своята същност въпросите за престъплението и наказанието могат да се дефинират като проявление на ценностите и разбиранията на обществото.

По своето естество, наказателната отговорност следва да бъде последното средство на държавната власт срещу противоправни явления. Когато налагането ѝ се превърне в приоритет, се създава *нецелесъобразна конкуренция между наказателна и административнонаказателна отговорност*, което води до изкривяване на обществените разбирания за използването на наказателната репресия и до повишаване на недоверието в закона.

Наказателното нормотворчество следва да се ръководи от принципа, че близките по степен на обществена опасност прояви се третират по сходен начин: Ефективността на наказанието пряко зависи от съотношението между вида и размера му и продължителността на поправителния процес, което означава, че от значение за нея е както избягването на непропорционално леко, така и на непропорционално тежко наказание. Присъединяването на България към Европейския съюз наложи на националния законодател да

приведе законодателството в съответствие със задълженията, произтичащи от членството в Съюза.

Въвеждането на правото на Съюза във вътрешното законодателство е сериозно предизвикателство и извършването му следва да продължи да бъде приоритет при формирането на наказателната политика в страната. Този процес се съпътства от трудности поради необходимостта от съобразяване на европейските стандарти с националната правна идентичност, както и с оглед разликите в юридическата техника. В този смисъл, транспортирането на акт на Европейския съюз в областта на наказателното право трябва да се осъществява при отчитането на типичните за наказателните ни закони формулировка и стил на изразяване и класическите за наказателноправата ни традиция механизми.

Желателно е при криминализацията на деянията уредени в наказателноправните директиви да се държи сметка за възможностите, които представят както особената, така и общата част на Наказателния кодекс, с оглед тяхното съобразяване. При това следва да се прекрати механичното пренасяне на европейските правни норми в националното ни законодателство.

Съобразяването на националната наказателноправна рамка с Европейската конвенция за защита правата на човека и с практиката на Европейския съд по правата на човека по прилагането ѝ, също следва да бъде приоритет при формирането на наказателната политика.

Постоянното увеличаване на размера на наказанията не позволява те да бъдат адекватно отражение на естеството и степента на обществената опасност на престъпното поведение. ***Статистиката ясно сочи, че повишаването на размера на наказанието не води до намаляване на престъпността.*** В допълнение трябва да се отбележи, че системата на наказанията в Наказателния кодекс е изградена с приоритет върху тежките наказания, които са свързани с чувствително ограничаване на основни права на гражданите. Това показва силно репресивния характер на системата на наказанията.

Следва да се осъществи внимателна преценка на адекватността на предвидените наказания при съобразяване на обществената опасност на значителна част от съставите в НК, включително такива, които по закон водят до налагане на административна отговорност при придаване на по-голяма значимост на административнонаказателната репресия като неразделна част от наказателната политика в

страната. В този контекст е наложителна и декриминализация чрез отмяна на текстове от НК, които са изгубили своето значение или се отнасят до деяния с твърде ниска обществена опасност, които биха могли да бъдат преследвани по-успешно по административнонаказателен ред.

Придържането към балансиран подход при криминализацията ще спомогне за повишаването на ефективността на наказателната репресия и за оптимизацията на наличните ресурси. Трябва да се вземе предвид високата натовареност на разследващите органи и на органите на съдебната власт, доколкото към момента се наблюдава натрупване с дейности, които не би следвало да попадат в приложното поле на наказателния процес.

Наказателната репресия няма положително влияние върху безработицата и ниските доходи като специфични криминогенни фактори, поради което е неефективно средство за справяне с обусловената от тях престъпност. По-високите битови и социални стандарти в местата за лишаване от свобода, до които бездомни и клошари имат достъп създават криминогенни стимули за рецидив и формиране на трайно престъпно поведение, тъй като изтърпяването на наказанието не оказва възпиращо действие. В тези случаи, ограничаването на наказателната репресия чрез въвеждане на алтернативни на лишаването от свобода наказания (например пробация) би дало по-добър резултат.

Всяко следващо въздигане на деяние в престъпление трябва да се осъществява при отчитане на редица фактори от разнообразно естество, включително обществено развитие, разбиранията на обществената опасност и други. Прекомерното повишаване на санкциите в отделни престъпни състави не отчита относителната тежест на наказанията и не води до качествени изменения. В приложението на генералната превенция и в редица случаи не е съобразено с изикванията на общата част на НК. Освен това, увеличените размери на наказанията представляват и криминогенен фактор за извършване на по-тежки престъпления.

За да се постигне по-качествено и резултатно осъществяване на превантивната и

превъзпитателната цел на наказанието, следва да се преосмисли необходимостта от налагането на ефективно лишаване от свобода по отношение на лица, извършили деяния с ниска обществена опасност. Неоправданото изолиране на осъдените лица пречи на нормалното развитие на обществото (създаването на семейство, отглеждането на деца, образованието, участието в пазара на труда). Тези процеси се отразяват отрицателно на икономиката, не само докато осъдените лица изтърпяват наказанието си, а и след това – поради намалената възможност за наемане на работа на вече осъждани лица.

Следва да бъде повишена ефективността на пробацията, доколкото понастоящем тя се налага сравнително рядко, от което може да се направи извод, че съдът не намира резултатите от нейното приложение за задоволителни. По-широкото ѝ прилагане, съчетано с по-качествени резултати, би могло да я превърне в предпочитана алтернатива на лишаването от свобода за кратък срок, доколкото при нея десоциализиращият ефект е слаб, а рисковете от социално отпадане – ниски.

В допълнение, разбирането, че пробацията е твърде леко наказание е погрешно. Адекватно изпълняваната пробация, включваща разнообразни по своето естество мерки (общественополезен труд, срещи с пробационен служител, обучителни курсове, програми за въздействие), ангажира огромна част от времето на дееца. Освен това, пробацията трябва да се оформя по-често и като самостоятелно наказание, а не преимуществено, като алтернатива на лишаването от свобода.

За да се гарантира по-високото доверие в наказателното правосъдие, акцентът следва да бъде поставен върху публичното комуникиране на влезли в сила съдебни актове, от които става ясно, че лицата, извършили престъпления, са съответно наказани. По-качествената комуникация между органите на съдебната власт и гражданите е стимул за сътрудничество при разкриване на престъпления и за по-ефективна превенция. В този смисъл е важно изготвянето на стратегия за по-добра комуникация между тези органи от една страна и медиите и гражданите от друга, при спазване основните права на обвиняемите и техните семейства. Тази стратегия следва да включва и премерена комуникация чрез социалните мрежи, както и възможност за въпроси и отговори по наболели обществени проблеми.

Въвеждането на несъразмерно високи минимума/максимума на наказанията изоставя обществената опасност на престъплението като мярката, от която законодателят следва да се ръководи и, с която трябва да се съобразява при

определянето на строгостта на наказанието. Макар репресивната цел да е вътрешноприсъща на наказанието, актуалният наказателноправен подход извежда на преден план неговата хуманистична ориентация и съхраняването на човешкото достойнство. По този начин, търсеният ефект на наказанието се преориентира значително към поправянето и превъзпитанието на дееца, както и към постигането на индивидуална и обща превенция.

Същевременно, законодателните решения, засилващи строгостта на закона, не водят непременно до целената с тях промяна. В съдебната практика, доколкото изпълнявайки иманентната си функция да защитава правата и законните интереси на гражданите, съдът е длъжен да спазва изискванията на НК за налагане на съответно на престъплението наказание. Това насочва практиката към търсене на принципно нежелателни в наказателното правосъдие компромисни варианти за изход с цел спазване на принципите на пропорционалност на дисбалансите в правосъдието чрез понякога „изкуствено“ адаптиране към норми от Общата част на НК. По този начин възникват системни разминавания между предвидените в закона и практически налаганите наказания, а от друга страна е налице липса на предсказуемост и стабилност в съдебната практика.

Това явление изисква адекватна законодателна реакция и ограничаване на прилагането на наказателноправната принуда единствено до прояви, при които други мерки на въздействие биха били неефективни при определяне на наказанията в строга зависимост от обществената опасност и тежестта на престъплението, както и в предели, осигуряващи постигането на целите на наказанието.

Необходимо е съгласуване на нормите от особената част на НК при балансиране на съотношението помежду им чрез прилагане на общ мащаб и подчиняването им на единна логика, както и диференциация на санкциите, съобразно тежестта на престъпленията, за да се съхрани систематиката на закона, да се възстанови логическата взаимосвързаност на разпоредбите и да се удовлетвори принципът за съответствие между престъплението и наказанието. От съществено значение за постигане на баланса и за ефективността на наказанието е избягването както на необосновано лекото, така и за неоправдано тежкото наказание. Противното води до ограничаване на поправителния ефект на наказанието и, респективно, на успеха на социалната реинтеграция на лицата, извършили престъпление. При част от престъпните състави (основни и квалифицирани), наказанията се нуждаят от осмисляне с цел избягване на сериозни дисбаланси, игнориращи съществени за

наказуемостта обстоятелства, които са в състояние да определят характера и степента на засягане на защитения обект и степента на обществената опасност на деянието. Тези аргументи обуславят необходимост от преразглеждане на наказанията. В редица състави, с цел осигуряване на съзвучието им с принципа за съответствие между престъпленията и наказанията.

От гледна точка на социалната и правната справедливост е необходимо балансирано определяне на санкциите в престъпни състави с относително сходно, дори аналогично като фактически състав, съдържание с цел създаване на условия за равно третиране на извършители на еднотипни престъпления със сходна опасност (например престъпления против спорта, спрямо подкупа, склоняването на непълнолетно лице към проституция като форма на престъпление против младежка и други такива).

Съществува очевидна диспропорция между обществената опасност на деянието и предвиденото наказание при престъпления с по-ниска обществена опасност при сравнение с други, за които обаче са предвидени по-ниски наказания. Например, основният състав на убийството и квалифицираният състав на отвлечането по чл. 142, ал. 3 от НК, организирането на боеве с животни и противозаконното причиняване на смърт на гръбначно животно, отвлечането на лице под 18 години с цел предоставяне на развратни действия на чл. 156 и отвлечане на лице под 18 години по чл. 142 и др.

При определени състави на транспортните престъпления се стига до твърде голяма разлика между минимума и максимума на лишаване от свобода (чл. 343, ал. 3, т. „б“ от НК).

По отношение на някои състави се констатира необосновано леко наказание, като сериозно е подценена обичайната обществена опасност на деянието. Това прави санкционния режим несъразмерен към тежестта на съответното

престъпление (например, при квалифицираните състави на трафик за хора, измама, незаконосъобразно производство на взривни вещества и оръжия и др.)

Необходимо е балансирано санкциониране по основните и квалифицираните състави на един и същи вид престъпления в изпълнение на принципа, че квалифициращите обстоятелства изискват по-тежка наказуемост. Понастоящем, наказанията, установени за квалифицираните състави на някои престъпления, практически се оказват по-леки от тези по основните състави, предвиждайки по-ниски размери на минимума или максимума или включват алтернативни санкции вместо кумулативните по основния състав (например, умишлено заразяване с венерическа болест).

При престъпленията свързани с наркотични вещества, представляващи деяния с ниска обществена опасност, пробацията не следва да се пренебрегва като санкция по отношение на лица, които държат наркотици за лична употреба и страдат от наркотична зависимост.

Съобразно съвременните икономически условия е препоръчително да се актуализира и размерът на предвидената при множество състави като алтернативна или кумулативна санкция глоба, чийто размер по настоящем е в граници от сто до триста лева и е съществено по-нисък от размера на глобата, която се налага по реда на чл. 78а от НК, при освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание.

В особената част на НК съществуват състави на административни нарушения. Самото съществуване на такива състави в НК е признак на липса на ясно разграничение на различните видове правонарушения и създава предпоставки за смесването им. Премахването на административните нарушения от наказателния закон и регламентирането им в съответните специални (административни) закони ще допринесе за отчетливо прекарване на граница между двете системи за наказване – административната и тази по НК.

Наред с класическите по същността си административни нарушения, в НК съществуват и състави, дефинирани като „маловажен случай“ на престъпления, които поради изключително ниската си степен на обществена опасност се наказват по административен ред. Това законодателно решение създава неяснота по отношение на дължимия стандарт на защита на засегнатите чрез тези престъпления обществени отношения.

За преодоляването ѝ е необходима ревизия на тези текстове от НК и преоценка на степента на обществената опасност на уредените в тях състави на престъпления, като трябва да се прецени кои от тях да бъдат регламентирани единствено като административни нарушения в съответния административен закон и кои да останат престъпления, преследвани по наказателен ред.

В същото време, при изпълнение на предвидените от закона условия, маловажните случаи, които запазят статута си на престъпления, макар и със сравнително ниска степен на обществена опасност, ще бъдат обхванати от приложното поле на освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание – чл. 78а от НК.

Този подход ще позволи да се премахне размиването на границата между административнонаказателната и наказателната отговорност в рамките на НК, като се утвърдят два режима на наказване – наказателна отговорност по същество и освобождаването от нея с налагане на административно наказание.

Съществена част от преосмислянето на съдържанието на наказателната политика включва отчитането на обстоятелството, че тя не може да се провежда единствено с наказателноправни средства. Без да осигури доброволно спазване на правилата и ефективното им санкциониране при неизпълнение със средства, различни от наказателната репресия, държавата не би могла да овладее престъпността.

Наказването по административен и наказването по наказателноправен ред са част от единната репресивна функция на държавата, поради което не следва да се противопоставят. Настоящият етап от развитието на обществените отношения обособява необходимост от поставяне на акцент върху административната репресия чрез прилагане на значителни по размер глоби и имуществени санкции, лишаване от права и разширяване на приложното поле на отнемането на предмета и средството на нарушението. Тези наказания биха могли да бъдат налагани своевременно и без никакво забавяне, предвид сравнително облекчената откъм формализъм процедура. Това на свой ред гарантира не само постигане на усещане за справедливост, но притежава и необходимия предупредително-възпиращ ефект като превенция на престъпността. Същевременно, предвиденият съдебен контрол в системата на административното наказване представлява гаранция за защита на правата на гражданите.

Това налага да се извърши внимателен преглед на административното законодателство по отношение на регламентирания административни нарушения и съпоставката им с въздигнатите в престъпления деяния в НК с цел идентифициране на дублиращи се състави.

Анализът на административното и наказателното законодателство сочи, че в редица случаи едно и също деяние се третира едновременно като административно нарушение и престъпление, поради наличието на състави с идентично съдържание. Наред с това, липсва и синхрон между санкциите, възприети от различните системи за наказване. Тази констатация води до няколко съществени извода:

- Често наказанията, предвидени в НК, са по-леки от административните нарушения;
- При хипотези на абсолютно идентично формулирани състави на административното нарушение и престъплението, изборът на реда, по който да се реализира отговорността, изцяло зависи от това кой орган е констатирал извършването на деянието. По този начин, на административнонаказващия орган е предоставено пълно право на преценка дали да сезира прокуратурата или да наложи административно наказание. Тази ситуация може на свой ред да доведе до поставяне под съмнение на обективността на взетото решение и да подкопае общественото доверие в правораздавателната и правоохранителната системи.
- Наличието на еднакви по съдържание състави на административни нарушения и престъпления изключва възможността за степенуване на обществената им опасност, включително на вредните последици от тях, като води и до нарушаване на принципа за равнопоставеност на гражданите. Този ефект е породен от възможността при една и съща хипотеза деецът да бъде третиран различно – осъден с присъда по наказателно дело или наказан по административен ред.

Очертаните проблеми изискват постигане на синхрон между административнонаказателната и наказателната отговорност, чиято липса е резултат от обхващането на текстове на НК в административните органи, както и обратното. Това налага преосмисляне на съдържанието на състави за престъпления и административни нарушения, които се дублират и превеждането им в съответствие с реалностите на обществените отношения, които защитават.

Това може да се постигне чрез:

- Декриминализация на някои от деянията, регламентирани като престъпления в НК и уреждането им единствено като административни нарушения. С предприемането на тази стъпка би се постигнало ускорено наказание, а с предвиждането на по-висок размер на глобите и приложимите лишавания от права, тя би била по-ефективна. В подкрепа на тази теза е и констатацията, че в немалка част от цитираните примери, хипотезата на правната норма, описваща административното нарушение, е по-добре структурирана и по-лесно доказуема, което я прави по-полезна от гледна точка на обществения интерес в сравнение с тази, въздигаща същото деяние в престъпление в НК.
- Оценка на деянията като престъпление и отпадането им като административни нарушения. Съществуват и такива дублиращи се състави на административни нарушения и престъпления, чиято степен на обществена опасност изисква реализирането на по-тежката отговорност – наказателната. В тези случаи, след преоценка на съдържанието на съответните състави, би следвало деянията да се окачествят единствено като престъпления, за които да се предвидят подходящи наказания.

Освен приемането на горепосочените мерки, подобряването на функционирането на института на освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание изисква и някои изменения в процесуалния ред за прилагането му.

Необходимо е да се облекчи процедурата за определяне на вида на отговорност, която деецът следва да понесе, като ефектът от освобождаване от наказателна отговорност настъпи по-бързо и с повече гаранции за защита правата на страните. Постигането на този

резултат следва да бъде възможно във всяка фаза на наказателното производство така, както е предвидено в особените правила за непълнолетните.

По отношение на по-голяма част от делата образувани за престъпления, за които при наличие на предпоставките на чл. 78а от НК, се налага само административно наказание, действащият понастоящем НПК не позволява своевременно приключване на разследването незабавно след установяването на тези предпоставки, а изисква съблюдаването на всички правила на досъдебното производство. Разходването на целия ресурс на правоохранителните и правораздавателните органи за спазване на формалните правила на наказателния процес при разследване на престъпление, за което от самото начало е ясно, че ще приключи с налагане на административно наказание, е неоправдано. Неоснователно е и подлагането на засегнатите лица – обвиняеми, подстрадали, свидетели – на ограниченията, които съпътстват провеждането на разследването за целия му продължителен период.

Декриминализацията като неотменим елемент на наказателната политика на държавата намира реализация чрез изключването на определено деяние от системата на наказателноправните норми, установени като способ за ограничаване на престъпността.

Понастоящем се наблюдава нерешителност от страна на декриминализация чрез отмяна на текстове от НК с отпаднала значимост, като последицата е снижаване на общата ефективност на наказателния закон. От друга страна, в редките случаи на декриминализация (скитничество и повторна употреба на пощенски марки), съставите не са приемани отново, поради което отменителната дейност дотук може да се определи като високоефективна при минимален криминогенен риск.

Декриминализацията е неразривно свързана с качеството на нормотворческия процес и с умението да се намират оптимални и адекватни

на съвременното решения, които да не бъдат отменени впоследствие. Поради тази причина, прекомерната и повлияна от обществения отзвук криминализация винаги ще поражда необходимост от последваща корективна декриминализация, която да възстанови баланса.

Всяко приемане на нов престъпен състав, което не се основава на подобни мотиви и данни, които да обосновават необходимостта от нормативно изменение, представлява съществена слабост, при която не се разграничават реални от очаквани и желани последици.

В НК съществуват редица състави на престъпления, които са загубили приложимостта си поради развитието на обществените отношения. Така, например, чл. 225 от НК инкриминира спекулативната търговия, като дори предвижда квалифициран състав на престъплението, ако деецът е бил наказан по административен ред за нарушение на Закона за борза със спекулата, който е отменен още през 1999 г. Практически е невъзможно и реализирането на съставите на престъпления по чл. 226 от НК предвид присъщата на съвременното свобода на частната инициатива. Обективната оценка на тези престъпни състави, както и липсата на повдигнати обвинения по тях, обосновават необходимостта от тяхната пълна декриминализация.

Съществуват и други състави на престъпления, които, поради спецификата на регулираната от тях материя (чл. 275, ал. 2; чл. 313а; чл. 321а; чл. 329 от НК) или поради конструктивния си дефект (чл. 259 от НК), са практически неприложими. Прилагането им следва да бъде преосмислено като бъдат декриминализирани или прередактирани за целите на правораздаването.

Актуалните обществени условия изискват преоценка на обективната необходимост от наказание с характеристиките на изключителност при съобразяване на съществуването или несъществуването на необичайна по тежестта и равнището си престъпност, която е възможно да бъде овладяна чрез конвенционалните наказания. Разрасналият се през годините брой на престъпленията, за които това наказание се предвижда като алтернатива, противоречи на прокламираната от закона негова временност и изключителност. Тези характеристики поначало предполагат постепенно ограничаване на приложното му поле.

Самото естество на наказанието извежда като основна цел индивидуалната превенция пред поправянето и превъзпитанието в отклонение от чл. 36 от НК. Това наказание в същността си не се различава от наказанието „доживотен затвор“, като единствената разлика е в отчитането на

потенциалната поправимост на осъдения, когато се допуска неговата замяна. Съществуването на такава възможност в принципен план би могло да бъде фактор за стимулиране на осъдения като положителна промяна. Освен това, приложимостта на разпоредбата на чл. 58а от НК и към този вид наказание чрез замяната на доживотния затвор със срочно лишаване от свобода, сама по себе си разколебава идеята от необходимост от съществуването му, което по същество представлява стъпка на законодателя към отпадането му от системата на наказанията.

Аргумент в полза на подобна промяна е и съществуващото в актуалната практика на Европейския съд по правата на човека разбиране, че в случаите, когато националното законодателство не предвижда възможност за периодичното му преразглеждане, наказанието доживотен затвор без замяна е несъвместимо с чл. 3 от ЕКПЧ. В този смисъл са Решения на ЕСПЧ-Страсбург по делата: *Vinter & Others v. UK*; *Laslo Magyary v. Hungary*; *Харакчиев и Толумов срещу България*.

Във връзка с повишаването на ефективността на наказателната репресия може да се обмисли въвеждането на повече гъвкавост при определянето на мерките за пробационен надзор, приложим в изпитателните срокове при условно осъждане. Обвързването им с мерките, част от наказанието пробация, ограничава ефекта им и възможността на съда да ги индивидуализира.

Необходимо е да се актуализират праговете на наказанието глоба.

В много случаи, горният и долният праг на глобите са много високи и много ниски. Освен това, заслужава преосмисляне и начинът, по който да бъде определян размерът на наказанието – дали да се запази налагането на глоба във фиксирани от закона граници или то да се замени с индивидуализирането на стойността на глобата, като процент от получаваното от дееца възнаграждение за определен период от време.

Необходимо е да се предприемат мерки в посока на повишаване на специализацията и квалификацията на органите на досъдебното производство.

Съществено се задълбочава проблемът с осигуряването на експерти, особено на специалисти с по-специфична компетентност. Използването на специалисти от други райони значително забавя изготвянето на експертните заключения по назначените експертизи, съответно розследванията и разкриването на обективната истина.

Следва да се предприемат действия в посока на подобряване на системата за подаване и събиране на информация, включително за статистически цели, чрез установяване на практика за текущо наблюдение; анализ на структурата на престъпност; провеждане на периодични криминологични изследвания по единна методика; постоянно наблюдение на действието и прилагането на наказателното законодателство, както и оценката му спрямо резултатите от анализа на престъпността и кримиогенните фактори.

Законодателната дейност трябва да се съобразява с извършените предварителни, текущи и последващи оценки на въздействието, като се вземат предвид изследванията на съдебната практика и на кримиогенната среда.

Чрез реализирането на Концепцията за наказателна политика 2020-2025 г. ще се постигнат следните резултати:

1. Концептуално осъвременяване на наказателната политика чрез използване на цялостна актуална картина на кримиогенната среда и въз основа на анализ на предходната Концепция и Наказателния кодекс;
2. Реализиране на модерна и ефективна наказателна политика;
3. Спомагане за добро управление на органите на съдебната власт и постигане на висока ефективност на тяхното функциониране;
4. Подкрепа на усилията за модернизация и реформа на съдебната система в изпълнение на Актуализираната стратегия за продължаване на реформата в съдебната система.

През последните години са извършвани малко на брой и частични изследвания на кримиогенната среда само за отделни престъпни състави, като

актуалните криминогенни фактори са се променили значително. Множеството промени в НК през последните години не се основават на задълбочени анализи и са били по-скоро спорадични или във връзка с въвеждане изискванията на правото на ЕС. Променените общественополитически и социалноикономически условия, включително в световен мащаб извеждат нови мащаби за работа на правосъдието и правоохранителните органи. Обществената опасност на някои деяния, включени в обособената част на Наказателния кодекс, е отпаднала. В европейски мащаб също се наблюдава тенденция на декриминализиране на деяния с обществена опасност.

Описаната Концепция за наказателна политика е разработена въз основа на анализ на цялостната актуална картина на криминогенната среда и на преценка на ефективността и идентифициране на проблемните области на прилаганите към момента наказателноправни инструменти. Взет е предвид извършеният за целите на изготвянето на Концепцията анализ на предходната Концепция и на Наказателния кодекс. Въз основа на тези анализи, Концепцията поставя за цел повишаване на ефективността на правосъдието, включително чрез по-широко прилагане на алтернативни на лишаването от свобода наказания, усъвършенстване на системата на наказанията и повишаване на общественото доверие в наказателния закон и наказателното правосъдие.

Тези цели ще бъдат постигнати посредством актуализиране на размерите на наказанията и гарантиране на тяхната съразмерност, избягване на дублиране на състави на престъпления и административни нарушения, преглед на състави на престъпления, за които се предвижда наказване по административен ред, преосмисляне на стандарта на защита на обществени отношения, засегнати от престъпления, дефинирани като „маловажен случай“, повишаване освобождаването от наказателна отговорност с налагане на административно наказание и декриминализация на състави на престъпления, които са загубили приложимостта си поради развитието на обществени отношения.

Необходими са и други реформи в НК, като отпадане на наказанието доживотен затвор без замяна като несъвместимо с чл. 3 от ЕКПЧ; гъвкавост на пробационните мерки в изпитателен срок; създаване на стимулираща добросъвестното поведение уредба; и осъвременяване на размера на наказанието глоба.

Анализът на заложените в Концепцията цели и на набелязаните мерки за постигането им сочи, че същите могат да се постигнат основно чрез изменения и допълнения в обособената част на НК, докато общата част запазва своята приложимост и релевантност като регулатор на обществените отношения в областта на наказателната политика на държавата. Поради това, изпълнението на Концепцията за Наказателна политика 2020-2025 г. не налага приемането на нов НК, а може да се постигне посредством изменение в действащия закон.

Замяна на доживотен затвор с лишаване от свобода

Когато е уреждал замяната на наказанието доживотен затвор с лишаване от свобода, законодателят е подходил доста предпазливо, пестеливо и лаконично. Това най-вероятно идва от преценката за крайно високата обществена опасност на деянието, както и от големия обществен негативен отзвук към извършеното престъпление и неговия автор. Според законодателството, правото на живот в най-висока степен трябва да бъде защитено от държавата и обществото и това обяснява предвидените немалки размери, в рамките на които се осъществява замяната.

Предвидената уредба на замяната намира пряк израз в няколко текста, съдържащи се в НК, НПК, ЗИНЗС и ППЗИНЗС. В процесуалните текстове, освен процедурите е посочен и органът, компетентен да извърши замяната. Това е съдът,

като в материалноправните норми е пропуснато той да се посочи. Това са чл. 38а, ал. 3-5 от НК и чл. 449-450 от НПК. Отделни текстове от чл. 197 до чл. 199 от ЗИНЗС и от чл. 213 до чл. 220 от ППЗИНЗС също имат отношение към изпълнението на наказанието доживотен затвор и последващото наказание лишаване от свобода, свързани със замяната.

До изменението на чл. 449-450 от НПК („Държавен вестник“ бр. 13 от 2017 г. в сила от 07.02.2017 г.), предложение за замяна на наказанието доживотен затвор с наказанието лишаване от свобода можеше да прави само окръжният прокурор по местоизтърпяването на наказанието пред съответния окръжен съд. След изменението, такова предложение вече може да направи и началникът на затвора, както и самият осъден има възможност да сезира съда с молба.

Окръжният съд по местоизпълнение на наказанието се произнася с мотивирано определение в състав от двама съдии и трима съдебни заседатели.

Това определение подлежи на въззивна проверка по жалби на осъдения, началника на затвора или протест на прокурора.

Решението на въззивната инстанция е окончателно, не подлежи на обжалване и се изпълнява след влизането му в сила.

С изменението в ал. 4 на чл. 450 от НПК, ако предложението или молбата не бъдат уважени, ново предложение и нова молба могат да се направят не по-рано от две години след произнасяне на определението за отказ.

С „Държавен вестник“ бр. 13 от 2017 г. в сила от 07.02.2017 г. беше изменена и нормата на чл. 198 от ЗИНЗС, касаеща възможността на администрацията на затвора със свой акт да прецени, следва ли да се прилага първоначалният специален режим за изтърпяването на доживотния затвор.

Това става със заповед на началника на затвора, след изтичане на една година от началото на наказанието. Изрично е посочено, че тази заповед се мотивира след вземане на становище на социалния работник, режимната служба и психолога.

Заповедта подлежи на обжалване в 14-дневен срок по реда на АПК от връчването ѝ. Решението на съда е окончателно.

Началникът на затвора се произнася периодично относно продължаване на изтърпяване на наказанието при специален режим, но не по-късно от една година от предходното си произнасяне.

В чл. 198, ал. 4 от ЗИНЗС е дадена възможността на началника на затвора, ако вече осъденият на доживотен затвор е със заменен режим в по-лек, а именно „строг“, да бъде настанен в общите помещения с останалите лишени от свобода и да участва във всички дейности с тях. Нещо повече, в чл. 198, ал. 5 от ЗИНЗС е дадена възможност със заповед на началника на затвора, осъдените на доживотен затвор и доживотен затвор без замяна, дори и когато са на специален режим, да участват съвместно с другите лишени от свобода в конкретни общи мероприятия.

Всички тези промени имат една единствена цел, подобряване на корекционновъзпитателната работа с този тип осъдени, подобряване процеса на тяхната социализация и мотивирането им към нормално човешко поведение чрез постепенното осъзнаване на извършеното от тях.

До промяната на чл. 198 от ЗИНЗС, периодът, който следва да изтърпи осъдения на доживотен затвор, за да се извърши преценка относно продължаването на изтърпяването на наказанието при специален режим, беше 5 години.

Действието на чл. 38, ал. 3 от НК

Съгласно чл. 38а, ал. 3 от НК, *„Доживотният затвор може да бъде заменен с наказание лишаване от свобода за срок от тридесет години, ако осъденият е изтърпял не по-малко от двадесет години.“* Следва алинея четвърта на чл. 38а от НК, която гласи – *„По време на изтърпяване на наказанието доживотен затвор не се зачитат работни дни“* – и алинея пета, чийто текст е – *„Изтърпяното наказание доживотен затвор се зачита за лишаване от свобода.“*

От тези формулировки в НК следва да се направят следните няколко извода:

Основният извод е, че при извършване на замяната по чл. 38а, ал. 3 от НК, осъденият окончателно и безусловно се освобождава от изтърпяване на наказанието доживотен затвор, което се трансформира в наказание лишаване от свобода с последиците на това наказание. Актът на замяната е решаващ момент за протичане на изпълнението в следващия му етап и дава широки за осъдения възможности към облекчаване на режима и типа затворническо заведение при изтърпяване на наказанието.

Става дума за замяната на наказанието доживотен затвор по чл. 37, ал. 1, т. 1 от НК в едната му алтернатива, детайлизирана в чл. 38а от НК. Това е най-тежкото наказание в системата на санкции от НК извън доживотния затвор без замяна, което самият закон определя като временна и изключителна мярка, налагана за най-

тежките престъпления по чл. 37, ал. 2 от НК. Щом е така, освен наличието на формален критерий, на правоприлагащия орган е дадено право да прецени доколко са налице убедителни доказателства, че заместването на най-тежкото наказание доживотен затвор е съвместимо с целите на наказанието.

Очевидно е, че при налагането на доживотен затвор, първостепенно значение имат целите, свързани с генералната превенция и да се предпази обществото от поведението на опасен правонарушител, като му се отнеме възможността да извършва други престъпления. Те доминират изцяло над целта да се поправи и превъзпита осъденият. Затова, както самата замяна на наказанието като резултат от производството по чл. 450 от НПК, така и самото инициране на подобно производство са уредени като възможност, а не като субективно право на осъдения на доживотен затвор по чл. 38а от НК, чийто престой в затвора е надхвърлил 20 години.

Превод: „Растежът на затворите се превърна в норма.“

Според законодателството, за да упражни правомощията си и да постанови съдебен акт, с който да замени наказанието доживотен затвор със срочно наказание лишаване от свобода, давайки на осъдения шанс да се възползва от евентуален благоприятен изход от производството по чл. 450 от НПК, съдът трябва да е в състояние да се аргументира с висока степен на сигурност, че при евентуално освобождаване на осъдения след изтърпяване на срочното наказание, той не би представлявал заплахата за обществото.

В повечето случаи, опасността, която осъденият на доживотен затвор създава за останалите членове на обществото, има чисто социален характер.

А щом замяната на наказанието доживотен затвор се трансформира в лишаване от свобода, то последното вече придобива определени размери, различни от срока на доживотния размер, най-малко 20 години, повече от 20 до 30, а може и замяната да не се приложи, при което доживотният затвор действително се изпълнява доживот и се превръща в доживотен затвор без замяна. Законът не предвижда императивна замяна с изтичането на определен период от време, а с решение на съд да извърши замяна.

По време на изпълнението на наказанието доживотен затвор, самото наказание няма размер в цифрово изражение. То се търпи до неговата евентуална замяна. Оттук се поставя и въпросът – какво означава замяната на доживотния затвор с лишаване от свобода за срок от 30 години, ако осъденият е изтърпял не по-малко от 20 години. Това, че първо е задължен да изтърпява наказание доживотен затвор, което да е не по-малко от 20 години. Но изтърпяването на този срок не е безусловно. НК дава възможност за замяна. Преди този срок, такава замяна е недопустима. Съществува хипотетично възможност за помилване чрез замяна или опрощаване съобразно чл. 74 от НК, но това е въпрос извън темата. Нещо повече, там има и други измерения, при които правните последици по чл. 38а, ал. 3 от НК не настъпват.

Много или малко са тези 20 години, които законът предвижда с продължаването до 30 години след постановяване на присъдата?

От една страна, тези въпроси са правни, а от друга – житейски, тъй като се движат в рамките на един човешки живот. Разсъжденията в тази посока идват от императивната норма на чл. 38а, ал. 3 от НК – Изтърпяното наказание доживотен затвор не по-малко от 20 години, при 30 години общо лишаване от свобода след замяната. И това би се явило с оглед на сроковете най-благоприятното за осъдения (без да се има предвид прилагането на условно предсрочно освобождаване по чл. 70 от НК). Или справедливостта в лицето на закона, тоест в лицето на държавата, предвижда изтичане приблизително на един активен човешки живот, след като се прибавят и 20 години на зрелост осъденият да носи наказание доживотен затвор. В най-лошия случай, осъденият може да не се ползва от тези срокове до края на живота си, тъй като срокът от 20 години се явява безсрочен, ако съдът не замени наказанието доживотен затвор с лишаване от свобода. Едва след замяната, срокът от 30 години лишаване от свобода води до всички последици на изтърпяване на това наказание.

Дали тези срокове са правилно поставени, само времето ще покаже.

Замяната по чл. 38а, ал. 3 от НК е материалноправна норма за промяна на наказанието доживотен затвор в лишаване от свобода при определени предпоставки – изтърпяно наказание доживотен затвор, не по-малко от 20 години и с определен последващ срок на лишаване от свобода в размер на 30 години. По-бързото осъществяване на замаяната от едно наказание в друго и прилагането евентуално на условно предсрочно освобождаване по чл. 70 от НК са в зависимост от поведението на осъдения в положителна посока и при недопустимост към извършване на нови престъпления.

Производство по чл. 449 от НПК

Разпоредбата на чл. 449 от НПК дава възможност на окържния прокурор и началника на затвора по местоизтърпяване на наказанието доживотен затвор да направят предложение до съда за замаяната му. Самият осъден също може да сезира съда с нарочна молба. Както бе посочено, това може да бъде направени с изтичане на двадесетгодишния срок.

Според законодателството, прокурорът или началникът на затвора могат да направят предложение за замаяна на доживотния затвор, само ако преценят, че с доброто си поведение осъденият е започнал своето поправяне или, ако тези обстоятелства не са налице, то замаяната изобщо няма да се предложи.

В нормите, които регламентират тези обстоятелства се вижда, че и след двадесетте години, прокурорът или началникът на затвора не са обвързани с никакви срокове да внесат предложение за замаяна.

Затрудненията идват и от това, че законодателят, освен срокове, не е посочил никакви други конкретни предпоставки, даващи основания за замаяна. Означава ли това, че поведението е ирелевантно и замаяната единствено е зависима от регламентираните срокове?

Категорично не!

Според законодателството и съдебната практика, замаяна може да получи само осъден на доживотен затвор, който е успял да се промени и със своето добро поведение е показал, че вече не е опасен. При осмисляне на предпоставките за замаяна, съдът взема предвид на преден план изключителната тежест на престъплението, заради което е наложено наказанието доживотен затвор. Доживотната присъда с право на замаяна дава шанс за осъдения и за неговото поправяне, докато при доживотния затвор без замаяна, тази надежда не е налице.

По тези причини, още в самото начало на анализа за замаяна, съдът е длъжен да се запознае с присъдата и мотивите към нея, предвиждащи възможност към такова развитие на осъдения, защото, освен шанс, това е стимул за осъдения към положителна промяна.

В тази връзка, законодателят се е погрижил осъденият на доживотен затвор още в самото начало на изпълнението на наказанието да получи този стимул.

В чл. 198, ал. 1 от ЗИНЗС е предвидено, че осъденият на доживотен затвор, при изтърпяно наказание в размер на едва година от началото на изтърпяването да получи замаяна на режима от специален в по-лек, ако има добро поведение. Заедно с това, съгласно чл. 198, ал. 4 от ЗИНЗС, той получава и възможността за настаняване в общи помещения с останалите лишени от свобода, ако му е заменен режимът в „строг“ и въз основата на оценката за личността му. Несъмнено тази оценка изисква наличието на добро поведение. Именно доброто поведение е основанието за замаяната по чл. 38а, ал. 3 от НК, защото то води до извода за поправянето на осъдения и гарантира, че той няма да извърши други престъпления. Така при замаяната по чл. 38а, ал. 3 от НК, изискванията са още по-големи. Въпросът е по отношение на колко лишени от свобода е приложена разпоредбата на чл. 198, ал. 1 от ЗИНЗС и след една година изтърпяно наказание от началото на изтърпяването му с влезнал в сила съдебен акт, първоначалният специален режим е заменен в следващ по-лек – „строг“ – и той е настанен в общи помещения с останалите лишени от свобода.

Лично аз, за повече от 20 години, не съм виждал такъв случай.

Доказателства за добро поведение на осъдения и положителни тенденции към поправяне

Изводите на поправяне на осъдения в производството за замяна на наказанието доживотен затвор са вследствие на анализите на прокурора, на началника на затвора, в който осъденият изтърпява своето наказание и наличните доказателства за това в затворническото му досие, че е имал добро поведение и в бъдеще няма да извърши нови престъпления, тоест – сериозна оценка на риска от рецидив. Логично, това следва от целта, която поставя чл. 36, ал. 1 от НК за поправяне и превъзпитание на осъдения, а именно – „да се поправи и превъзпита осъденият към спазване на законите и добрите нрави.“ Според закона, това означава чрез наказанието да се постигне такава положителна промяна в съзнанието на осъденото лице, която допълнително да го стимулира към законосъобразно поведение сега и за в бъдеще.

Казаното, от друга страна, предлага действената роля, която трябва да изиграе затворническата администрация, която упорито трябва да работи с осъдения за постигане на посочената от закона цел, което почти изцяло е вменено на социалните работници, които пък са изключително малко на брой в едно пенитенциарно заведение в сравнение с лишените от свобода, като един социален работник се пада минимум на 60 осъдени лица, което е много голям проблем и изобщо не е ясно при това положение как този социален работник може пълноценно да изпълнява своите професионални задължения и пълноценно да работи с тези лишени от свобода и да извършва корекционна дейност и възпитателна работа, съобразно изискванията на ЗИНЗС и ППЗИНЗС, което положение пък е друг голям проблем за обективността на техните заключения, както за изпълняваната от тях дейност, така и за работата с осъдения и неговото поправяне.

Тази тема беше подробно развита в предходния брой на вестника.

Явно е, че осъденият няма да може сам да постигне исканите резултати и целите на чл. 36 от НК, поради което му е необходима конкретна помощ и стимули в периода на изпълнение на наказанието, които задължително изпълняващите органи трябва да му осигурят. Ето защо и върху тях пада задачата и задължението да изберат такъв подходящ и продължителен подход за постигане на целите по чл. 36 от НК, което задължение е заложено в общата част на ЗИНЗС. Освен това, поради тези отговорни

задължения на администрацията на затвора е регламентът на чл. 215 от ППЗИНЗС, който гласи, че „за работата с лишените от свобода, осъдени на доживотен затвор, се разработват национални стандарти, които се утвърждават от главния директор на ГДИН, като в този момент с оглед на изработването на критериите, да се намеси и помогне науката със съответните теоритични разработки.

Има се предвид, че тази работа с осъдения трябва да се осъществява в целия период от 20 години при изпълнение на наказанието доживотен затвор, за да се стигне до замяната и, ако такава е постигната, да продължи през периода на изтърпяване на заместващото наказание лишаване от свобода, до окончателното му изтърпяване или условно предсрочно по чл. 70 от НК, щом такива условия настъпят.

И, докато в първия период, касаещ замяната на доживотната присъда, е достатъчно да се направи извода от прокурора, а след това и от съда, че е налице обосновано предложение, че осъденият има добро поведение, което е гаранция да не извърши ново престъпление, то във втория период, след замяната на доживотната присъда по чл. 38а, ал. 3 от НК, за да бъде приложен чл. 70 от НК, където освен да са налични формалните изисквания, е необходимо осъденият „да е дал доказателство за своето поправяне.“ И за двата периода, обаче, целта е поправяне и превъзпитание на осъдения.

С изискването за добро поведение се поставят на преден план конкретните прояви на осъдения – неговите действия или бездействия по време на двадесетгодишния срок. В някои периоди, те могат да бъдат и отрицателни, особено в началото на изпълнението, и след това трайно да продължат положителните прояви. Тази последваща трайна тенденция е основанието за заключението на съда за замяна на наказанието доживотен затвор с лишаване от свобода. Замяната е свързана с преценката доколко са налице убедителни доказателства, че заместването на най-тежкото безсрочно наказание доживотен затвор е съвместимо с целите на наказанието, като компетентният съд трябва да е в състояние да аргументира с висока степен на сигурност, че при евентуално освобождаване на осъдения, след изтърпяване на срочното наказание той не би представлявал заплаха за обществото.

Например, действията на дееца се отличават с изключителна бруталност, непредизвикана жестокост и крайно нисък праг на осъзнаване на извършеното. Заедно с това издава садистични наклонности, неконтролируем гняв, при което опасността, която създава осъденият за

членовете на обществото, има социален характер. Затова са необходими сигурни, трайни и дългосрочни прояви като доказателства за промяна в съзнанието на осъдения и за потискане на тази опасност, за да се приеме, че може да се наложи институтът, който би го извел сред обществото.

В началото на изтърпяването на наказанието не може да се предвиди дали поведението на осъдения е добро, че нещо се е променило, че е осъзнал извършеното от него престъпно деяние и има отрицателно отношение към него, защото самото наказание доживотен затвор действа изключително емоционално и депресиращо на осъдения и при всички случаи дава негативен резултат върху него, който при всички положения променя неговото поведение. С течение на времето обаче, поведението на осъдения претърпява промяна, при някои положителна, при други – отрицателна, в резултат на самостоятелното осъзнаване или с помощта и подкрепата от страна на администрацията на затвора и на конкретните служители, които работят с него.

Задачата на съда е да обоснове предположение, че доживотно осъденото лице няма да извърши ново престъпление.

От казаното дотук, в основата си чл. 38а, ал. 3 от НК изисква това: „Наказанието доживотен затвор може да се замени с лишаване от свобода за срок от тридесет години, ако осъденият е изтърпял не по-малко от двадесет години от наложеното наказание и, ако е имал добро поведение, като през последните години не е извършвал тежки нарушения на реда в затворническото заведение и е показал положителна тенденция към поправяне.“

С оглед на горното е видно, че не е необходимо осъденият да се е поправил изцяло, а да е дал трайна тенденция към поправяне чрез поведението и действията си. За да се стигне до горния извод, несъмнено почти изцяло съдът трябва да се довери на оценката, която ръководството на затвора и служителите, които пряко работят с осъдения на доживотен затвор дават относно поведението му в целия период на изтърпяване на това наказание до предвидената по чл. 38а, ал. 3 от НК замяна и след това. Първата от преценките, както се посочи, е тази след едногодишния период от страна на

ръководството на затвора да се правят обективни и реални документираны оценки за поведението на осъдения.

Тази, която съдът и прокурорът ще изискат след изтичане на двадесетгодишния период, трябва да е определено пълна, обективирана и да съдържа данни не само към момента на исканата оценка,

но и на възловите моменти в последните години и преди тях. Нещата трябва да се представят в тяхното развитие. Следва да се отчитат както промените в психическото състояние и неговата личностна характеристика, така и определени факти, въз основа на които те се обосновават. Или заедно със субективните виждания и оценки по изпълнението на наказанието да се посочват и конкретни факти. По този начин, оценката от субективна се превръща в

обективна и решително ще повлияе върху решението на съда дали да допусне замяната. Отговорността на ръководството на затвора и съда е голяма, защото справедливостта изисква да се вземе едно съдбоносно решение, от което зависи не само съдбата на осъдения, но и на всички, които имат отношение към случая (тук е моментът да спомена, че е възможно да се възползват от процесуалната възможност да назначат експертна психологическа справка на осъдения, която да обоснове същото, като в последствие след образуването на съдебното производство да поиска назначаването на психологическа експертиза на осъденото лице, при която да се ползват всички материали, характеристики, оценка на риска, дадени от затворническата администрация). Оценката и резултатите от изпълнението на индивидуалния план на присъдата ще са база и за по-нататъшно решение към евентуално условно предсрочно освобождаване.

Законът изисква изводите да се правят на основата на продължителен период от време, тъй като „продължителността гарантира достоверност и убедителност на данните за поведението на осъдения, които да изключват рисковете от имитиране на поправянето, неоснователна благосклонност към него или просто грешка от страна на затворни служители.“ От друга страна, законът осигурява висок минимален праг на репресия за извършеното тежко престъпление. Замисълът се основава на разбирането, че пълнолетен извършител на такова престъпление, чиято поправимост не се поддава на прогнозиране, се нуждае от

максимално правно въздействие в обем, който съвпада с минималната продължителност на полеката алтернатива на доживотния затвор, за да бъде проверено дали целите на наказанието могат да бъдат изобщо постигнати спрямо него.“ Подчертано е и това, че с оглед на наложеното наказание, не може да се очаква и по-ранно отключване на поцеса на поправяне и добро поведение.

Истинското корекционно въздействие от страна на служителите към затвора спрямо осъдения, което би отключило този процес, започва от момента на налагането на наказанието с влязла в сила присъда. Макар висиящият процес да оказва превъзпитателно въздействие, е възможно податливостта към корекции на отношението към извършеното деяние да настъпи по-късно. Не може да се отрече възможността на все още подсъдимото лице да се бори за оневиняването си и да представя нещата в по-благоприятна за себе си насока по време на воденото срещу него висящо производство. Затова може би законът предвижда период от двадесет години фактическо изтърпяване, без да се включва (зачита) периодът на предварително задържане. Може би затова е предвидено този период да е толкова дълъг.

Затова пък законът не изисква осъденият окончателно да се е поправил. Достатъчно е да има трайно добро поведение, което да гарантира, че нови престъпления няма да бъдат извършени от него. Това е до замяната на доживотния затвор с лишаване от свобода. След това, за да бъде условно предсрочно освободен по чл. 70 от НК, той трябва да е „дал доказателства за своето поправяне.“ При замяната е достатъчно с поведението си осъденият да е очертал тенденции за устойчиво развитие.

От всичко изложено по-горе и с цел подобряване на работата при решаване на тези казуси, считам, че е необходимо да се обсъдят с цел промяна на следните обстоятелства:

1. Широко обсъждане и конкретизиране от съдии, прокурори, представители на правната наука, социалните работници в затворите, водещи психолози и психиатри по въпроси – какви следва да са настъпилите промени в осъдения на доживотен затвор след провежданата с него 20 години корекционно-възпитателна работа, за да се обоснове замяната на това наказание с лишаване от свобода? Не следва ли в закона освен формалния критерий за размера на изтърпяното наказание, да се допълни и изискването за степента на настъпилите положителни промени в осъдения, най-общо казано,

което към момента липсва в законодателството?

2. Не трябва ли в законът да се регламентира изричен текст, на базата на какви доказателства, събрани от съда, той дължи да прецени поведението и промените в личността на осъдения и оценката за ниска обществена опасност на същия, ако бъде поставена замяната и той да бъде изведен от контролираната среда?
3. Тъй като според закона, осъдените на доживотен затвор са извършители на изключително тежки престъпления с изключително висока степен на обществена опасност, не следва ли да се обсъди възможността за възобновяването на съдебните решения за замяна на това наказание с оглед по-добър съдебен контрол върху тези актове?

Има една християнска мъдрост:

„Наказание без милосърдие е жестокост, а милосърдие без наказание е слабост.“

Намирането на баланса между наказанието и милосърдието е именно основната задача на правото при доживотния затвор с лишаване от свобода.

По-нататък се отваря пътят на условното предсрочно освобождаване, изискващ друг вид качествена оценка на поправително-възпитателния процес.

Тази тема ще бъде представена в следващия брой на вестника.

*Когато несправедливостта е закон,
съпротивата е дълг.*

*С всяка стъпка надолу,
пътят става по-стръмен,
а връщането – по-трудно.*

Заместник-председател на
Българско Затворническо Сдружение
за Рехабилитация - Светломир Нешков

Главен редактор и издател – Александър Хурмузов
Помощник-издател – Хоуп Дюфо-Хънтър

